

Artikelenserie *Van methode naar leerlijn*, deel 1: Werken vanuit leerlijnen

De aanleiding

Veel scholen denken na over het werken vanuit leerlijnen. De meest gehoorde argumenten hiervoor zijn:

- Het programma is nu erg overladen, we moeten keuzes maken, dat kan aan de hand van leerlijnen.
- We willen beter kunnen aansluiten op wat onze leerlingen nodig hebben, dat kan beter als we meer werken vanuit leerlijnen.

Beide argumenten bespreek ik hier, daarna ga ik in op verschillende manieren om te werken vanuit leerlijnen.

1. Het programma is erg overladen.

Ik denk dat dit punt terecht is. Als je kijkt naar de ontwikkeling van de methodes over de jaren zie je dat deze steeds uitgebreider geworden zijn. Taalmethodes waren eerder nog wel eens drie dagen in de week ingepland, nu is dat standaard vijf dagen. Spelling was ook drie of vier dagen, nu is dat vijf. Daarnaast is er nog een methode voor technisch lezen, voor begrijpend lezen en soms voor studievoordigheden. Als je al de ingeplande uren voor deze methodes optelt ziet het programma er inderdaad erg overbeladen uit. Wat me daarbij opvalt is dat de wereldoriëntatiemethodes juist kleiner geworden zijn, in ieder geval kijkende naar de onderwerpen die behandeld worden en de tijd die hiervoor is ingepland. Rekenen is in uren wel vrij stabiel, maar daar is de zoektocht nog steeds om met niet teveel verschillende onderdelen bezig te zijn.

2. Beter aansluiten bij de leerlingen.

Dat brengt me op het tweede argument: we willen meer aansluiten bij wat onze leerlingen nodig hebben. Dat is vaak inderdaad een terecht punt. De huidige generatie rekenmethodes heeft al wel minder doelen per week waar aan gewerkt wordt, maar vooral bij de start van een nieuw onderdeel is het soms erg prettig om meer tijd te nemen voor dat onderwerp zodat de basis goed staat bij alle leerlingen. Gezien de aard van de methodes, namelijk een strak volgepland programma, is het soms best lastig om hier dan ook echt de ruimte voor te nemen.

Een ander argument, wat ik ook mooi vind, is dat de leerkracht weer meer de regie krijgt. Anders gezegd: je krijgt weer meer je vak als leerkracht terug. Je denkt zelf na over hoe je de leerlingen iets kunt aanleren, hoe je de uitleg vormgeeft, hoeveel tijd je neemt om met elkaar bij een doel te komen. De praktijk is nu toch wel erg vaak: de methode geeft aan welke les, jij opent de digibordsoftware en volgt de uitlegstappen die daar bedacht zijn. Misschien fijn (of juist niet) als je net start, maar voor een ervaren leerkracht toch niet de beste manier.

Werken vanuit leerlijnen

Wat is nu precies *werken vanuit leerlijnen*? Om hier wat richting aan te geven heb ik een aantal fasen beschreven die allemaal uitgaan van het werken vanuit leerlijnen. De mate waarin je de methode nog een plek geeft verschilt per fase, de laatste fase beschrijft het werken vanuit leerlijnen zonder methode.

Zicht op de leerlijnen

Bij alle fasen is het van belang dat jij zicht hebt op het grotere geheel, dus de ontwikkeling van die leerlijnen in de hele school en dus op het einddoel. Kennis van de kerndoelen en referentieniveaus

zie ik als een basisvoorwaarde, van daaruit kun je terugredeneren in de leerlijn.

Fase 1: volgen van de methode, maar denken vanuit doelen

In fase 1 volg je de methode, maar wel echt vanuit de leerdoelen. Bij de voorbereiding van je blok kijk je goed welke doelen er zijn, wat toetsdoelen zijn en wat herhalingsdoelen. Je stelt je bijna voor hoe je die doelen zou kunnen bereiken met je groep als je geen methode zou hebben. Je bedenkt ook welke succescriteria hierbij horen, bij rekenen bijvoorbeeld welk type som de leerlingen moeten kunnen maken aan het eind van het blok. Een van de sterke onderdelen van het werken vanuit doelen is dat je de leerlingen hierin betrekt. De doelen deel je dus met je leerlingen, je bespreekt met elkaar wat er bereikt moet worden aan het eind van de periode. Je vraagt de leerlingen ook regelmatig om te reflecteren op deze doelen, zodat het bij hun ook een manier van denken wordt. Het is dan ook mooi om regelmatig met de leerlingen te spreken over deze doelen en om te onderzoeken wat ze al kunnen en waar voor hun nog uitdagingen liggen, je maakt dan een start met de kindgesprekken.

Voor het overige geldt dan dat je de methode nog volgt, uiteraard op wat kleine punten na waarvan je al weet dat het niet goed werkt, maar over het algemeen kun je wel zeggen dat je, vanuit de leerdoelen, de methode volgt.

Fase 2: denken vanuit doelen, de methode aanpassen

Bij fase 2 begin je eigenlijk hetzelfde: je kijkt naar het blok of hoofdstuk, je bestudeert wat de doelen zijn en welke succescriteria hierbij horen. De vervolgstap is anders, je kijkt nu vanuit de doelen terug naar de methode en past daar onderdelen aan. Welke onderdelen hebben meer tijd nodig? Is het een nieuw doel waar je eigenlijk meteen langer mee aan de slag wilt gaan? Plan dan die extra tijd in. Staan er opgaven in die eigenlijk altijd tot verwarring leiden, of opgaven die vooral tijdsvulling zijn? Schrap die onderdelen dan en zoek iets wat beter helpt om bij je doel te komen. Zijn er bij rekenen meer opdrachten nodig waarbij je werkt met concreet materiaal, plan die dan in. Zo kijk je op een creatieve manier naar wat er prima werkt in de methode en naar wat niet of minder bijdraagt aan het halen van het doel. Je blijft zo binnen het ritme van de methode, je volgt de blokken of hoofdstukken, zodat je de toetsen zou kunnen blijven afnemen. Wanneer je opgaven weglaat die niet meteen iets toevoegen aan het doel, moet je wel blijven opletten of er voldoende herhaling is, wellicht kun je een herhalingsdag of -week inplannen, waarop je aan die doelen werkt. Soms denken leerkrachten dat als je een paar opgaven weglaat het hele bouwwerk van de methode als het ware instort. Door te denken vanuit de doelen zul je zien dat hier meer dan genoeg ruimte is om je eigen keuzes te maken.

Ook nu geldt dat het belangrijk is de doelen te delen en bespreken met de leerlingen en te vragen om reflectie. De doelen moeten steeds meer centraal komen staan, zodat je steeds werkt aan een doel in plaats van dat je vooral gericht bent op het afmaken van alle opgaven uit een methode.

Fase 3: werken vanuit leerlijnen zonder methode

In fase 3 werk je echt los van de methode. Je kunt de methode nog als bronnenboek gebruiken, maar je plant zelf in aan welke doelen je werkt, hoe je deze doelen wilt bereiken en hoe je weet of de doelen behaald zijn. In het kort zijn dit de stappen die je zou kunnen nemen:

- maak een goede jaarplanning van alle doelen voor dit vak
- bekijk dan in welke blokken of periodes je werkt
- bereid een blok voor als team
- bekijk per blok welke doelen gehaald moeten worden en welke succescriteria hierbij horen
- spreek af hoe je dit gaat uitleggen, dus welke strategieën er gebruikt worden
- bepaal welk oefenmateriaal er gebruikt wordt (deels onderdelen uit de methode, concreet materiaal, digitaal oefenmateriaal etc)

- spreek af hoe je de instructie vormgeeft en op welke momenten
- deel de doelen met de leerlingen en bespreek wat ze nodig hebben om deze doelen te halen
- denk na over hoe je bepaalt of de doelen gehaald zijn (observaties, toetsen, gesprekken etc)
- evalueer als team aan het eind dit blok en leg vast wat je hebt afgesproken

Fase 3 is uiteraard de grootse stap. Het is ook niet gezegd dat dit in alle gevallen het beste is, maar de scholen die er in slagen om zo te werken zijn er vaak erg tevreden over. Er zit, na een intensieve periode aan de start, veel meer ruimte in het programma en het lukt beter om aan te sluiten op wat de leerlingen nodig hebben. De structuur van de methode laat je los, dat betekent dat er wel een andere structuur voor in de plaats moet komen. Een mildere structuur misschien, met een aantal goede afspraken, een goede planning, maar wel een structuur. In het volgende artikel zal ik ingaan op wat in essentie het verschil is tussen de leerlijnen bij de verschillende vakken, zoals rekenen, taal of wereldoriëntatie.

Maarten van der Steeg, 15-11-2023